

Yeni Dünya'nın suikast listesi

ABD'li tarihçi Howard M. Sachar, 1918-1942 arasında karanlıkta kalan ya da faili meçhul bırakılan birtakım suikastleri odağa aldığı "Avrupa'nın Katli"nde; İkinci Dünya Savaşı öncesinde işlenen siyasi cinayetlerin, kıtadaki ahlaki ve politik çöküşü nasıl hızlandırdığını, ardından ülkelerin topyekün savaşa nasıl sürüklendiğini anlatıyor.

ALİ BULUNMAZ

alibulunmaz@cumhuriyet.com.tr

Avrupa'nın, geçmişiyle yüzleşip hatalarını masaya yatırması zaman aldı. Özellikle 1945 ve 1991 sonrası, kıtanın kendisiyle hesaplaşma anlamında öne çıkıyor.

İkinci Dünya Savaşı'nın ve Soğuk Savaş'ın muhasebesi, Avrupa'nın siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal dokusunda meydana gelen kırılmaları görmesini sağladı.

Birinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle Eski Dünya'nın sonunun geldiği ilan edilirken Yeni Dünya'nın hamuru cinayetlerle, "her şey yapılabilir" ilkesiyle ve aklın çöktüğüyle yoğruldu. Her ne kadar güçlendiği iddia edilse de demokrasi, 1920'lerin ikinci yarısından itibaren birçok ülkede yerlerde süründü ya da en hafif deyişle rafa kaldırıldı. Avrupa'da uyum bozulurken yeni "fatihlerin" elinden çıkan, hukuksuz ve akıl-dışı bir dönemin inşasına girişildi.

Barışı sağlayıp sürdürmek yerine için kolayına kaçanlar, tekrar ve daha yıkıcı bir savaşa tutuşmak için hızla sipere kazmaya koyuldu: Kalıcı barıştan ancak ilkinden daha büyük bir savaşın ardından söz edilebileceğinin düşünüldüğü bir zihin coğrafyası yaratılırken aydınların dışlanıp

anti-hümanizmin yüceltildiği bir takvime girdi Avrupa.

ABD'li tarihçi Howard M. Sachar, Avrupa'nın yakın geçmişiyle hesaplaşmada tutuk davrandığını söyleyip 1918-1942 arasındaki bazı suikastleri odağa aldığı bir kitap yazdı. Avrupa'nın Katli ismini verdiği çalışma; İkinci Dünya Savaşı öncesinde işlenen siyasi cinayetlerin, kıtadaki ahlaki ve politik çöküşü nasıl hızlandırdığını, ardından ülkelerin topyekün savaşa nasıl sürüklendiğini anlatıyor.

"FAİLİ MEÇHUL" SUİKASTLER

Avrupa'da yirminci yüzyılın ilk yarısı trajedi, korku, savaş ve zemini kaygan barış antlaşmalarıyla dolu. Kıtanın aydınları, girişilen her savaş ve sağlanan her barıştan sonra, toplumu ve yöneticileri uyarmayı kendine görev bildi ama bunların fazla dikkate alınmadığı görüldü. Yeterince kulak vermediği aydınları küçük düşürmeye uğraşan, toplum dışına itip yok etmeye koyulan kimi "üstün" yöneticilerin türediği bir dönemde bu. Sachar, Avrupa'nın Katli'nde oraya yoğunlaşmış aydınlarını öldüren ülkelerin "dikensiz" savaş alanına nasıl adım attığını gözler önüne seriyor.

Hümanizmin yerine geçirilen anti-hümanizmden payını, savaş ve milliyetçilik karıştırları ile aydınlar fazlasıyla aldı. Sachar, kitabında Avrupa'nın çeşitli noktalarından gelen tuhaf ölüm haberlerini ya da "faili meçhul" suikastleri inceliyor.

1919'da cesedi Belin'de bir kanalda bulunan, ömrünü devrime adanmış için yıllarını hapiste geçiren, doğru bildiğinden şaşmayan ve Sachar'ın "Sosyal demokrasinin yarattığı beyaz terörün kurbanı" dediği Rosa Luxemburg, yirminci yüzyıla adım atan sancılı Avrupa'da yaşanan suikast örneklerinden biri sadece. Yine 1919'da ılımlı sosyalist olmanın bedelini ödeyen Kurt Eisner de bu listeye eklenebilir.

Kargaşanın hakim olduğu Münih'te "ilerici" diye anılan Eisner, Bavyera'nın özerkliğinin savunma çatlak seslerden ve uyumsuzlardan biriydi. Normalleşme yoluna giren ve hümanizmin belini yavaş yavaş doğrultmaya çalışan Avrupa'da art arda gelen suikastler, ileride yaşanacakların yolunu yapıyordu Sachar'a göre ve bu durum, yaşlı kıtanın kendisiyle hesaplaşmasını sürekli ötelemişti.

Önce olağanüstü hal, daha sonra da sıkıyönetim ilan edip İtalya'da idareyi elen alan Mussolini'nin ilk dönemlerinde (1924'te) kaçırılan ve ardından öldürülen Birleşik Sosyalist Parti sekreteri Giacomo Matteotti, suikast kervanına eklenen isimlerden. Basın, seçme-seçilme ve ifade özgürlüğünün İtalya'daki son demlerin-

de işlenen bir cinayetti bu. Tıpkı Alman Merkez Partisi'nin ilerici kanadını temsil eden Matthias Erzberger'in, 1921'de bir dağdan aşağı şüpheli şekilde yuvarlanıp ölmesi gibi... Ancak Erzberger cinayeti biraz farklı bir noktada duruyor diğerlerine göre zira Sachar'ın sorusu bunu açığa çıkarıyor: Birinci Dünya Savaşı ertesinde antisemitizmi dillendiren ilk isimlerden olan Erzberger, barış ve demokrasi yolunda verilen bir kurban mıydı? Bu ve benzeri sorulara verdiği yanıtlarla iki uçtan; sosyalist ve milliyetçi kesimden kişilerin suikaste kurban gitmesiyle Avrupa'nın yeni bir kamplaşmaya doğru götürülüşünü anlatıyor yazar.

TROÇKİ'NİN KAÇIŞI, ZWEIG'İN BUNALIMI

Stalin'in önemli görevler verdiği, hatta partinin Leningrad sekreteri yapıp kendisinden sonra Genel Sekreter görevine getirileceğini ima ettiği Sergey Kirov, 1 Aralık 1934'te suikaste uğradığında, adı şüpheli ölümler listesine yazılmış; Stalin'in içten içe ondan kuşlandığına dair yorumlar ayyuka çıkmıştı.

Almanya, Sovyet Rusya, İtalya, Avusturya ve Fransa'nın başı çektiği, İkinci Dünya Savaşı öncesi Avrupa'da yükselen otoriterleşmenin, hem toplumsal yaşamı hem de politik karışmayı nasıl etkilediğini aktaran yazar, bu yolun taşlarını döşeyen siyasi suikastleri anlatıyor. Sosyal demokrasiyenin Nasyonal Sosyalizm'e ve Faşizm'e, Komünizm'den sosyal faşizme geçiş süreçlerini masaya yatırarak Sachar, bunların soğal sonuçlarını gözler önüne seriyor.

Yazar, "yabancı" ve "ideolojik düşman" kavramlarının hangi eylemlere yol açtığını sıralarken Troçki'nin SSCB'den kaçışına ve Zweig'in bunalıma iten koşullara ayrıntılarıyla değinmiş. Aynı koşullar, Berlin'in "temelli olarak ortadan kaldırılmasının" emriyle öldürülen Avusturya Şansölyesi Engelbert Dollfuss için de geçerliydi elbette. Sachar, ölümüne saniyeler kala Dollfuss'un "ben her zaman barıştan yana oldum" dediğini hatırlatıyor.

1918-1942 arası, Avrupa'nın hemen her yerinde; sokaklarda, kırlarda ve hatta meclis binalarında düzenlenen suikastler, nefret dolu kumpasları ortaya koyarken arzulanan yeni düzenin kolaylaştırıcısı hâline gelmişti: Sachar'ın anlattığı cinayet hikâyeleri, yeni düzenin inşasına hizmet ettiği gibi dönüşümü hızlandırıp İkinci Dünya Savaşı'na giden yolu açtı.

Sachar'ın satırları, suikastleri hazırlayan ve suikastlerin hazırlandığı ortamın, geçici barışın ve sahte eşitliklerin ardından gelen yabancı düşmanlığıyla körüklenen milliyetçiliği nasıl palazlandırdığını hatırlatıyor bir bakıma. Diğer taraftan suçluların, masumların, azmettiricilerin, işbirlikçilerin, sessiz kalkanları ve olup bitene karşı çıkanları gündeme getiriyor. ■

Avrupa'nın Katli: 1918-1942 / Howard M. Sachar / Çeviren: Erdem Gökyaran / Yapı Kredi Yayınları / 430 s.

1918'den 1942'ye kadar Avrupa'da siyasi suikast sonucu öldürülenlerden bazıları (soldan sağa): Rosa Luxemburg, Kurt Eisner, Matthias Erzberger, Giacomo Matteotti, Sergey Kirov, Engelbert Dollfuss.